

MAPA DE CONTINGUTS

VI. INTERCULTURALITAT I RELIGIÓ

Primer bloc: GESTIÓ DE LA DIVERSITAT CULTURAL

- Tema 1:** És la diversitat cultural alguna cosa excepcional que han portat els immigrants?
- Tema 2:** És l'arribada d'immigrants una font de conflictes?
- Tema 3:** Tenim clar com dur a la pràctica la idea de la diversitat cultural?

Segon bloc: DRETS, IDENTITATS CULTURALS I CIUTADANIA

- Tema 4:** Han de ser considerats els immigrants ciutadans de ple dret?

Tercer bloc: LA RELIGIÓ, DIMENSIÓ INELUDIBLE DEL REpte INTERCULTURAL

- Tema 5:** Quina importància li atorguem a la religió dins la qüestió migratòria?
- Tema 6:** Quines responsabilitats han d'assumir les diferents confessions religioses?
- Tema 7:** Com es presenta tot allò relacionat amb la religió?

Quart bloc: SOCIALITZACIÓ DE LA PROPOSTA INTERCULTURAL

- Tema 8:** Com podem construir una societat intercultural?
- Tema 9:** Quines limitacions i perills ens trobem?
- Tema 10:** Quina gestió política demana la construcció d'una societat intercultural?

Tema 1: És la diversitat cultural alguna cosa excepcional que han portat els immigrants?

Què està passant?	PROPOSTES
<p>1.1. La diversitat cultural és una característica de qualsevol societat. Totes les societats són diverses i en totes és necessari gestionar adequadament aquesta diversitat. Vivim en un país cultural i políticament plural en el qual la diversitat està sent permanentment "negociada". També Europa és, en si mateixa, una proposta i una experiència de gestió de la diversitat cultural.</p> <p>1.2. La immigració no planteja qüestions noves. Només augmenta el grau de complexitat social, però la diversitat ja estava entre nosaltres. És falsa la idea de presentar aquest fenomen social com la causa d'una discontinuïtat, d'una ruptura amb una situació anterior en què no existia conflicte. La immigració no fa sinó aportar noves variants a aquesta diversitat: culturals, ètniques, religioses, etc.</p> <p>1.3. És necessari evitar convertir les minories en l'objecte central del debat. Hem de concentrar-nos a oferir claus que facilitin la comprensió i la gestió de la diversitat, evitant posar l'accent a subratllar-ne les diferències. El que ens fa propers és la capacitat de l'espècie humana per organitzar, fins i tot dintre d'un mateix grup, la diversitat. En contraposició a això ens obstinem a establir distàncies destacant diferències que no són sinó mecanismes per jerarquitzar, per establir les desigualtats.</p>	<p>1.A. Impulsar que les estructures d'integració que ja existeixen, s'adaptin als nous fenòmens sense crear estructures separades.</p> <p>1.B. Socialitzar, educar i formar en el reconeixement i en el respecte a aquesta diversitat cultural i donar respostes als possibles conflictes.</p> <p>1.C. Promoure polítiques de normalització en el reconeixement de la diversitat que posi èmfasi en el valor del pluralisme i no en la diferència.</p> <p>1.D. Adequar la formació a treballadors i treballadores de qualsevol sector i, especialment, de les administracions públiques, en el reconeixement i la gestió de la diversitat cultural.</p> <p>1.E. Revisar els materials educatius i divulgatius -especialment, els que apareixen en els mitjans de comunicació- des del respecte i la valoració de la diversitat cultural.</p> <p>1.F. Establir un consell consultiu a escala d'Estat i de les comunitats autònomes que assessori en matèria de gestió de la diversitat cultural.</p>

Tema 2: És l'arribada d'immigrants una font de conflictes?

Què està passant?	PROPOSTES
<p>2.1. El conflicte és consubstancial a les relacions humanes. La interacció humana es constitueix, s'alimenta i es nodreix de la diversitat i del conflicte. Presentar l'arribada d'immigrants com a font de conflictes és caracteritzar aquest fenomen amb una càrrega negativa que no té.</p> <p>2.2. Amb freqüència es presenta la recent i nova immigració estrangera a l'Estat espanyol com una ruptura o com una confrontació entre passat i present, entre "els d'aquí" i "els d'allà". Amb la finalitat de protegir una determinada identitat, es construeix una nova amenaça caracteritzant-la com a "onada" o "invasió".</p>	<p>2.A. Fomentar en els centres educatius i en el si de la societat civil la reflexió sobre la naturalesa potencialment conflictiva de la vida social i els mètodes més adequats per gestionar i resoldre els conflictes.</p> <p>2.B. Canalitzar les propostes formulades a l'esperit de la Cultura de la Pau promoguda per la UNESCO i altres iniciatives similars.</p> <p>2.C. Tenir cura especial en la formació en aquests temes, tant a les escoles com en els cursos de capacitació de funcionaris i treballadors.</p>

Tema 3: Tenim clar com dur a la pràctica la idea de la diversitat cultural?

Què està passant?	PROPUESTAS
<p>3.1. Existeixen diversos MODELS DE GESTIÓ de la DIVERSITAT CULTURAL. Es tracta de diferents maneres d'entendre com una societat ha d'actuar en relació amb l'arribada de noves cultures. De forma sintètica i resumida es podrien classificar de la manera següent:</p> <p>◆ Assimilacionista. És la més estesa. Bàsicament defensa l'existència d'un model de convivència "nacional", ja</p>	<p>3.A. Definir el model que es vol adoptar i, a partir d'aquí, adoptar una política coherent.</p> <p>3.B. Impulsar el model intercultural com a fórmula més eficaç per gestionar la nostra convivència present i futura, com a opció que compromet a tots i a totes a repensar les nostres posicions, actuacions i discursos.</p>

Tema 3: Tenim clar com dur a la pràctica la idea de la diversitat cultural?

Què està passant?

experimentat. Al nouvingut se li proposa que "s'hi assimili". La responsabilitat de canviar és de qui arriba.

- ◆ **Integracionista.** La paraula *integració* és una falca multiús darrere de la qual s'oculten estratègies i polítiques diverses, fins i tot irreconciliables. L'ús més comú d'aquest terme a l'Estat espanyol -tant al carrer, com entre els responsables polítics- amaga una visió assimilacionista.
- ◆ **Segregacionista.** Aquesta posició accepta com un fet la diversitat cultural i reconeix la seva significació social. Però no considera necessari cap estratègia que promogui la cohesió. Els uns al costat dels altres, juxtaposats en proximitat geogràfica però sense programa d'intercanvis ni intenció de promoure'ls. Cadascú al seu lloc, en el seu terreny particular, vivint i desenvolupant en l'àmbit privat i en les seves relacions socials la seva peculiar visió de la vida.
- ◆ **Intercultural.** És una manera de plantejar la integració però entenent-la més aviat com "una reintegració" en què tots fem un esforç per situar-nos en alguna cosa nova. No es tracta que qui arriba hagi de renunciar a res ni realitzar unilateralment un esforç. Suposa confiar en el fet que és possible créixer i enriquir-nos tots en el respecte a la diferència. Perquè en el món de la interacció humana molt sovint allò que enforteix una part és positiu per al conjunt del grup.

PROPOSTES

- 3.C. Tractar el fenomen de la diversitat cultural des d'una perspectiva global, com un tot. No n'hi ha prou amb fer ajustaments en matèries específiques. L'habitatge, el treball, la salut, l'educació, els serveis socials, són espais on "comprovar" l'eficàcia de la gestió de la diversitat cultural, però el conjunt és més gran que la suma de les parts. Una perspectiva global justifica la necessitat de buscar un pacte social per a la convivència.

Segon bloc:

DRETS, IDENTITATS CULTURALS I CIUTADANIA

Tema 4: Han de ser considerats els immigrants com a ciutadans de ple dret?

Què està passant?	PROPOSTES
<p>4.1. Actualment, no totes les persones són considerades com a ciutadans o ciutadanes. El concepte de ciutadania exclou amplis col·lectius, entre els quals, bona part dels immigrants. Però en ser les persones i no pas els ciutadans els titulars de drets, un nombre important de persones són excloses com a subjectes de drets fonamentals.</p> <p>4.2. No hem assolit garantir els drets individuals dels ciutadans. Sense la garantia dels drets individuals no es pot aspirar a la consecució dels drets col·lectius.</p> <p>4.3. Les polítiques d'immigració no tenen en compte les identitats individuals i col·lectives dels immigrants. Aquestes identitats es perceben des d'una perspectiva etnocèntrica. Cal una concepció de l'Estat com a realitat heterogènia i dinàmica en relació amb les diferents identitats que la conformen.</p>	<p>4.A. Cal redefinir el concepte de ciutadania. La categoria de ciutadà no pot dependre de la pertinença a un territori. És necessari reconèixer l'existència de la CIUTADANIA basada en el reconeixement dels DRETS HUMANS fonamentals incloent-hi dimensions comunitàries i individuals. Són inadmissibles les propostes que categoritzin diferents nivells de ciutadania, creant ciutadans de primera i de segona classe.</p> <p>4.B. Promoure el respecte als drets individuals de la mateixa manera que el reconeixement dels drets col·lectius. L'accés a la ciutadania no ha de suposar una renúncia a elements fonamentals que constitueixen la identitat individual.</p> <p>4.C. Posar en marxa polítiques d'immigració que reconeguin i tinguin en compte les identitats individuals i col·lectives dels immigrants.</p> <p>4.D. Legitimar la coexistència de diferents identitats, i abandonar postures d'intolerància, de manera que es garanteixi el dret a la lliure expressió i al seu desenvolupament en total d'igualtat.</p>

Tercer bloc:

LA RELIGIÓ, DIMENSIÓ INELUDIBLE DEL REpte INTERCULTURAL

Tema 5: Quina importància li atorguem a la religió dins el tema migratori?

Què està passant?	PROPOSTES
<p>5.1. La cultura conforma una manera de situar-se en el món i les creences religioses són un element essencial d'aquest "món vital" que orienta la vida i les decisions personals i col·lectives. La dimensió religiosa és un element important del món vital de molts dels immigrants, de les seves referències simbòliques i culturals.</p> <p>5.2. Per a aquesta Europa marcada en algunes zones per una tradició fortament laïcista, el tractament de la religió en els immigrants constitueix un autèntic indicador de la nostra voluntat intercultural.</p> <p>5.3. En un context mundial en què la significació política de l'element religiós és creixent, és necessari repensar la presència pública de la religió. Convé revisar, entre altres punts:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ Les formes de finançament dels diversos cultes. ◆ L'articulació de la participació social i de la presència pública de les diverses confessions religioses.	<p>5.A. Promoure canals de relació eficaços entre l'Administració i els responsables de les diferents confessions religioses:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ Tractament d'aquestes qüestions no només des de la Direcció General, sinó des de la Secretaria d'Estat o el Gabinet de Presidència. ◆ Desenvolupament real dels Acords de Cooperació amb l'Estat de 1992. ◆ Desenvolupament del Registre d'entitats Religioses. ◆ Posada en marxa de les Taules Paritàries previstes en els acords ja signats. ◆ Potenciar el paper i el perfil informatiu de la Comissió Assessora de Llibertat Religiosa. <p>5.B. Formar al funcionariat en el coneixement i en el respecte de les diverses identitats religioses. Realització de seminaris sobre la diversitat cultural i religiosa.</p> <p>5.C. En el treball amb col·lectius d'immigrants, afavorir l'associacionisme religiós, oferint informació en les institucions de llocs de culte on poden integrar-se les persones amb diferents identitats religioses.</p>

Tema 6: Quines responsabilitats han d'assumir les diferents confessions religioses?

Què està passant?

- 6.1.** Si la religió és i serà important, és també necessari que les diferents confessions religioses demostrin la seva capacitat de contribuir al consens, al diàleg, a la convivència de la diversitat. Entre d'altres, en els següents àmbits:
- ◆ desenvolupant un seriós diàleg interconfessional,
  - ◆ promovent entre els creients equilibri, arrelament i voluntat de cohesió social,
  - ◆ facilitant canals d'expressió a preocupacions i reivindicacions legítimes dels col·lectius immigrants.
- 6.2.** Un tractament adequat de les religions minoritàries per part dels responsables polítics i dels líders d'opinió, pot ser molt important amb vista a desplegar l'aportació motivadora i equilibradora de les religions a la cohesió social.

PROPOSTES

- 6.A.** Articular plataformes adequades per promoure un diàleg interreligiós a diferents nivells.
- 6.B.** Fomentar en el si de les comunitats religioses el respecte i la valoració d'altres experiències creients.
- 6.C.** Les confessions han de participar en les plataformes socials, per exemple, en el Fòrum Social.

Tema 7: Com es presenta tot allò relacionat amb la religió?

Què està passant?

- 7.1. La visió dominant en una societat es reflecteix en els titulars i en determinats usos del llenguatge. En matèria d'informació sobre religions domina una presentació esbiaixada, negativa que subratlla allò que crida l'atenció, el cas estrany, allò que es diferent.
- 7.2. El fet religiós, és una part molt important de l'experiència i de les cosmovisions humanes. Per aquest motiu ha de formar part del que s'ensenyava a l'escola.

PROPOSTES

- 7.A. Desenvolupar orientacions sobre el tractament de la qüestió religiosa en els mitjans de comunicació per tal que s'introdueixin en manuals d'estil i en codis ètics. En el mateix sentit seria necessari revisar els llibres de text que s'utilitzen.
- 7.B. Mentre hi hagi ensenyament religiós confessional a l'escola pública, l'Estat ha de garantir que el dret d'una confessió sigui el dret de totes.

SOCIALIZACIÓ DE LA PROPOSTA INTERCULTURAL

Tema8: Com podem construir una societat intercultural?

Què està passant?	PROPOSTES
<p>Hi ha una manca de formació i preparació adequada per desenvolupar-nos en una situació de major diversitat cultural. Necessitaríem treballar en diversos camps, buscant interpel·lar diferents agents socialitzadors:</p> <p>8.1. <u>Socialització a través de l'educació.</u> Més que no pas treballar la convivència en la diversitat, l'escola està emfasitzant les diferències. Es viu la diversitat com un problema. Es construeixen aules especials o es desenvolupen pràctiques educatives que "segregen" o que persegueixen "l'assimilació". Resulten insuficients les bones intencions de respondre a la situació emergent.</p> <p>8.2. <u>Socialització a través dels mitjans de comunicació.</u> Des del poder evident que tenen els mitjans de comunicació per crear significats socials, podem constatar que contribueixen a mantenir i promoure estereotips que fan molt difícil una visió positiva de la diversitat. Es dona un tractament dels fets referits a la immigració com "estranys", "anormals", de manera que es corre el perill de "demonitzar" la figura de l'immigrant.</p> <p>8.3. <u>Socialització a través del món del treball.</u> En l'àmbit sociolaboral no s'ha reconegut encara la importància de la diversitat cultural ni tampoc els efectes positius que aquesta pot comportar. Hi ha interessants possibili-</p>	<p>8.A. Fer operatius els itineraris individualitzats i donar cobertura a les necessitats específiques contínues, sota principis de normalització.</p> <p>8.B. Redissenyar el conjunt del programa curricular, adaptant matèries i continguts des d'una atenció major a les qüestions i als reptes que planteja l'educació intercultural.</p> <p>8.C. Facilitar la visibilització de les diversitat en el cos dels ensenyants.</p> <p>8.D. Revisar, implicant les empreses editorials, els continguts i el llenguatge utilitzat en els llibres de text per cribar els elements, més o menys vetllats, d'ideologia racista.</p> <p>8.E. Sol·licitar de les grans agències informatives i mitjans l'elaboració d'un codi ètic consensuat sobre el tractament de la informació en aquest terreny. Un dels pilars bàsics d'aquest codi seria evitar la utilització d'aquests temes candents com a estratègia per assolir guanys comercials.</p> <p>8.F. Visualitzar la diversitat entre les signatures i rostres públics de professionals. Facilitar la seva formació específica.</p>

Tema 8: Com podem construir una societat intercultural?

Què està passant?

tats perquè en aquest punt es produeixin avenços, perquè la immigració és font potencial de moviment econòmic i de riquesa.

- 8.4.** Socialització en i des de les organitzacions socials. Més enllà del màrqueting social, les organitzacions poden caure en un tipus de conducta que es resumiria en el lema "tot per als immigrants, però sense els immigrants".

PROPOSTES

- 8.G.** Formar al món sindical per tractar la diversitat cultural transversalment i no només a través de departaments o dispositius especialitzats.
- 8.H.** Crear consciència en les organitzacions empresarials que estem davant un camp ple de possibilitats que en el futur seran més i millors.
- 8.I.** Repensar les propostes i les actuacions socials buscant la participació directa dels grups minoritaris.
- 8.J.** Reflexionar i assumir els canvis que la immigració imposa en el funcionament de les organitzacions socials, incorporant-hi la diversitat en tots els nivells.
- 8.K.** Sensibilitzar les organitzacions. No donar per fet que ja hi ha sensibilitat constructiva davant la diversitat.

Tema 9: Quines limitacions i perills ens trobem?

Què està passant?

- 9.1.** La pseudoreligió. Les religions poden ser manipulades per generar fonamentalismes violents, afavorint "identitats assassines" i idolàtriques que impossibiliten la convivència democràtica lliure en una societat plural i multiètnica.
- 9.2.** El racisme i la xenofòbia, oposats a la convivència democràtica intercultural. En amplis sectors de la nostre societat existeixen recels i prejudicis cap als estrangers, i es mantenen actituds negatives enfront dels treballadors immigrants. És freqüent el racisme quotidià que es manifesta en l'explotació en el treball, la negació de l'habitatge i altres formes d'exclusió social. També existeix el perill real d'un racisme institucional. Els recels són particularment forts en relació amb la població magrebina. Després dels condemnable actes terroristes de l'11-M, la desconfiança està donant pas a una preocupant "islamofòbia".
- 9.3.** Imperialisme cultural d'encuny occidental. Amb freqüència es confonen injustament el que són normes i costums legítims o en tot cas acceptables (com per exemple, l'ús del vel), amb conculcacions dels drets humans (ablació del clítoris o lapidacions de dones) que no poden ser legitimades per cap tradició cultural o religiosa. Cert "imperialisme cultural occidental" aspira a obligar les persones i grups de religions i cultures diferents a calcar el model sociocultural de la societat dominant.

PROPOSTES

- 9.A.** Reconèixer que el dret a la vivència religiosa i a la tradició cultural tenen com a límit els drets humans universals i exigir que l'Estat vetlli pel seu compliment, penalitzant la seva conculcació.
- 9.B.** Fomentar que les confessions religioses assumeixin la responsabilitat d'educar els seus fidels en el respecte a la diversitat i en el compliment estricte de les obligacions que imposen els drets humans.
- 9.C.** Castigar amb promptitud i fermesa els actes de racisme i xenofòbia, establint mecanismes eficaços, flexibles i gratuïts perquè les víctimes puguin procurar la defensa dels seus drets.
- 9.D.** Potenciar que els mitjans de comunicació i l'escola contribueixin eficaçment a la lluita contra el racisme i el foment dels valors interculturals evitant propagar una visió imperialista que presenta la "cultura occidental" com a superior, com l'única "progressista" i "moderna", al mateix temps que altres cultures, particularment les africanes i musulmanes són considerades com a inferiors o retrògrades.
- 9.E.** Impulsar un diàleg seriós interconfessional Islam-Cristianisme.
- 9.F.** Garantir el dret legítim de les minories, fomentant la unitat però també la diversitat, en tots els nivells de representació política, social, educativa, etc.

Tema 9: ¿Qué limitaciones y amenazas nos encontramos?

Què està passant?

- 9.4.** La temptació d'imposar un "pensament únic il·lustrat". Hi ha el perill d'intentar imposar un "eurocentrisme" provinçial que presenti un fonamentalisme "laïcicista" anticristià i antireligiós com l'única "veritat" i en la qual el religiós i el diferent culturalment -particularment el musulmà- aparegui com a "no modern", "no progressista" i "no il·lustrat". Aquesta visió fa molt difícil l'experiència intercultural i, de fet, reforça el "fonamentalisme religiós" d'uns altres.
- 9.5.** La Constitució, marc d'una convivència plurireligiosa i intercultural. La Constitució és el marc que garanteix en un Estat aconfessional la convivència plurireligiosa i intercultural. La salvaguarda dels drets individuals i col·lectius, inclosos els de llibertat religiosa i respecte a les creences i ideologies dels altres, exigeix per part de tots els qui conviuen en societat el respecte a aquesta norma bàsica constitucional.

PROPOSTES

- 9.G.** Els mitjans de comunicació, escoles i agents socials respectaran activament la diversitat cultural, evitant transmetre una visió imperialista que presenta la "cultura occidental" com a superior, com l'única "progressista" i "moderna".
- 9.H.** Construir un debat i diàleg obert a fons, profund i continuat entre tots els diversos sistemes religiosos, culturals, etc., per fomentar el respecte a altres formes de vida.
- 9.I.** Impulsar un esperit de consens i pacte social, sense "qualificar" els diferents, valorant altres cultures i formes de vida no occidentals. En aquest consens i cultura de diàleg cal implicar-hi tots els actors socials, no només polítics, les organitzacions i confessions religioses, afavorint aquesta cultura a través de l'escola, la universitat, i els mitjans de comunicació social.
- 9.J.** Exigir a tots el respecte als principis constitucionals, sense oblidar la salvaguarda de legítims drets culturals i religiosos.
- 9.K.** Fomentar per part dels poders públics, les associacions d'immigrants, les confessions religioses, la creació d'espais educatius i de diàleg per sensibilitzar sobre la importància de les normes constitucionals.

Tema 10: Quina gestió política demana la construcció d'una societat intercultural?

Què està passant?

10.1. Hi ha una unitat política imposada per la llei, pel control o per l'homogeneïtat cultural, que impossibilita el sorgiment d'una societat intercultural. Es basa en l'afirmació que només hi ha una cultura oficial, una llengua, un codi ètic que pot crear la convivència política. Es creu que la diversitat cultural dificulta la integració política.

Es creu que la convivència política és possible perquè es comparteix una cultura i una llengua com a oficials.

Existeix una manera alternativa de construir una identitat política integradora basat en el reconeixement jurídic del dret a la diversitat cultural, definida en els termes de la Declaració de l'ONU, de 18 de desembre de 1992, com un valor i un element fonamental del patrimoni comú de la humanitat. La manca d'aquest reconeixement genera conflictes innecessaris que amenacen la convivència en pau.

PROPOSTES

10.A. D'acord amb la Declaració de Nacions Unides, de 18 de desembre de 1992, el reconeixement jurídic del dret a la diversitat cultural pressuposa:

1) Reconèixer el dret del grup a veure respectada la seva identitat ètnica, lingüística i religiosa, i a poder desenvolupar-la sense sofrir discriminació:

- ◆ El reconeixement jurídic dels individus no s'esgota en una referència als seus drets individuals que ignori les seves dimensions col·lectives.
- ◆ La cultura és un bé primari que mereix ser protegit de la mateixa manera que altres béns públics i/o col·lectius irreductibles als individus.
- ◆ El caràcter comunitari dels drets individuals, com a condició prèvia al reconeixement efectiu dels drets individuals.
- ◆ Les diverses cultures han de participar en la constitució de l'espai públic referent a la universalització dels drets i a l'accés als serveis.

2) Reconèixer el caràcter pluricultural de l'Estat enfront dels intents per enfortir l'anomenada "cultura nacional hegemònica":

- ◆ Ni l'Estat ni la societat són monoculturals sinó que són el resultat de llengües, històries i cultures diverses.
- ◆ La diversitat cultural existeix més enllà i prèviament a la constitució d'una comunitat política.
- ◆ El consens necessari que requereix la convivència política, no equival a l'homogeneïtat cultural sinó que es construeix sobre la diversitat i fins i tot sobre el conflicte necessari.

Tema 10: Quina gestió política demana la construcció d'una societat intercultural?

Què està passant?

PROPOSTES

- 3)** Concretar el dret a l'existència com a minoria, en la protecció contra qualsevol activitat que pugui amenaçar la seva existència o dificultar el desenvolupament de la seva particularitat específica.
  - ◆ Oposició per llei a les discriminacions que es deriven de la falta de reconeixement de la diversitat cultural.
  - ◆ La pertinença a un grup minoritari no pot suposar discriminació en el reconeixement efectiu dels drets individuals.

- 4)** Crear les condicions favorables amb la finalitat que les persones que pertanyen a minories puguin expressar les seves característiques i desenvolupar la seva cultura:
  - ◆ Mesures jurídiques en l'esfera de l'educació amb la finalitat de promoure el coneixement de la història, les tradicions, l'idioma i la cultura de les minories.
  - ◆ Mesures jurídiques sobre la aconfessionalitat de l'Estat com a exigència de la democràcia pluricultural.